

УДК 378.091.2:51

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2022.84.13>**Л. Т. Швидун**

старший викладач кафедри дошкільної та початкової освіти
КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти»
Дніпропетровської обласної ради»

К. К. Шахова

старший викладач кафедри дошкільної та початкової освіти
КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти»
Дніпропетровської обласної ради»

Л. В. Писарева

старший викладач кафедри дошкільної та початкової освіти
КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти»
Дніпропетровської обласної ради»

ДО ПИТАНЬ НАСТУПНОСТІ МІЖ ДОШКІЛЬНОЮ ТА ПОЧАТКОВОЮ ЛАНКАМИ ОСВІТИ

Статтю присвячено давно відомому, але непростому питанню наступності між дошкільною та початковою ланками освіти. Зазначено, що феномен наступності між дошкільною та початковою освітою відіграє немаловажну роль у процесах модернізації національної освітньої галузі, від успішного проходження якого буде залежати комфортність перебування дитини в школі протягом наступних чотирьох років, якість її навчання, психічне та фізичне здоров'я, подальша соціалізація тощо.

У статті констатовано увагу на великій кількості наукових досліджень, практичних розробок даного феномену. Аналіз нормативно-правової бази з даної проблеми показав, що в галузі національної освіти напрацьовано достатньо документів, які забезпечують на нормативно-правовому рівні єдність та наступність у підходах до здобувачів різних рівнів освіти.

Чільне місце в питаннях наступності, крім спільних загальних підходів, принципів, цінностей, займає зв'язок у змісті, формах, методах, прийомах. Увагу сфокусовано на збереженні в першому класі ігрової діяльності, дотримання принципу «навчання через гру», рухової, пізнавальної активності тощо.

Зроблено спробу розглянути основні проблеми переходу між дошкільною та початковою ланками освіти, дослідити причини, які гальмують процеси адаптації дитини до навчання в школі.

Акцентовано увагу, що необхідною умовою для успішного проходження адаптаційного періоду при зміні дитиною дошкільної освіти на навчання в першому класі є співпраця між педагогами (як вихователями, так і класоводами) та батьками здобувачів освіти, розуміння ними вікових особливостей дитини, її можливостей. На думку авторів часто така співпраця носить формальний характер.

На основі аналізу наукових джерел звернено увагу на практичну площину даного питання, через розгляд організаційно-педагогічних умов у забезпеченні наступності запропоновано шляхи розв'язання суперечностей, а саме: запровадження передшкільної освіти (мова йде про створення умов для вирівнювання стартових можливостей дітей із різних соціальних груп і прошарків населення для їхнього подальшого успішного навчання в школі, «легка адаптація»), свідоме ставлення до цієї проблеми самих освітян та батьків, громадськості; відхід від формалізму у трикутнику: «вихователь-батьки-вчитель», спільна системна робота всіх учасників освітнього процесу.

***Ключові слова:** наступність, Нова українська школа, дошкільна освіта, адаптація, передшкільна освіта, початкова освіта, здобувачі освіти різного рівня.*

Постановка проблеми. Немаловажна роль у процесах модернізації національної системи освіти відводиться проблемам наступності між дошкільною та початковою ланками освіти, від успішного вирішення яких залежатиме комфортність перебування дитини в школі протягом наступних чотирьох років, якість її навчання, психічне та фізичне здоров'я, подальша соціалізація тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням проблем наступності займалися

як зарубіжні, так і українські науковці. Серед українських учених заслуговують на увагу наукові розвідки С. Русової, В. Сухомлинського, А. Богуш, О. Ковшар, Л. Калмикової, О. Савченко, Л. Пісоцької, Т. Піроженко, В. Палійчук, Т. Степанової. Ними досліджено питання методології, цілей, змісту дошкільної та початкової освіти, проблеми методичного забезпечення та психолінгвістики, психічні відмінності дошкільної та початкової школи, основні аспекти організації передшкільної освіти тощо.

Незважаючи на те, що проблема наступності між певними рівнями освіти не нова, існує велика кількість наукових досліджень, практичних розробок даного явища, однак аналіз науково-методичних джерел показав ряд проблем у цій площині. Актуальність теми також загострюється модернізацією початкової ланки освіти в рамках Нової української школи (далі – НУШ) на засадах наступності.

Тому метою статті є висвітлення сутті феномену наступності між дошкільною та початковою освітою, з'ясування проблем, які уповільнюють процес адаптації дитини до навчання в початковій школі та пошук дієвих шляхів його успішного проходження.

Виклад основного матеріалу. Наступність у сучасній педагогіці розглядається як «взаємозв'язок, взаємодія процесів та явищ педагогічної дійсності; а також атрибутивних параметрів наступності – узгодженості змін, константності та завершеності об'єктивно існуючих зв'язків» [10, с. 3]. Дослідниця І. Перережко трактує «наступність як врахування того рівня розвитку дитини, з яким вона прийшла до школи, опора на нього. Це забезпечує органічне, природне продовження розвитку, виховання і навчання, започаткованих в дошкільному періоді життя дитини» [6].

З феноменом наступності тісно пов'язане поняття «адаптація» та його антонім – «деадаптація». З точки зору психології адаптація розглядається «як пристосування дитини до нового порядку соціального середовища, нових взаємовідносин і нового характеру діяльності» [9]. У Великому тлумачному словнику сучасної української мови під поняттям «адаптація» розуміється «пристосування організмів, органів чуття до умов існування, до оточення» [3, с. 11]. Початок навчання в першому класі – це адаптація дитини до шкільного життя з його уроками та перервами, новим режимом дня та канікулами, першим учителем та однокласниками тощо.

Аналіз нормативно-правової бази з даної проблеми показав, що в галузі національної освіти напрацьовано достатньо документів, які забезпечують на нормативному рівні єдність та наступність у підходах до здобувачів різних рівнів освіти. Зупинимось на основних документах. Закон України «Про освіту» визначає «наступність як одну з необхідних умов неперервної освіти, яка забезпечує єдність мети, змісту, методів, форм навчання з урахуванням вікових особливостей дітей в суміжних ланках освіти» [7].

В Концепції «Нова українська школа», Концепції освіти дітей раннього та дошкільного віку, Державному стандарті початкової освіти та Державному стандарті дошкільної освіти акцент робиться на ідеях дитиноцентризму, врахуванні особливостей здобувачів різного рівня освіти

кожного віку, а також відстежується єдина мета, принципи, формування спільних ключових компетентностей та ціннісних орієнтирів. З метою врахування вікових особливостей фізичного, психологічного, розумового розвитку дітей у Державному стандарті початкової освіти виділено два цикли, за якими відповідно організують освітній процес у початковій школі: адаптаційно-ігровий та основний.

Ми суголосні з думкою дослідниці О. Косенчук, що «забезпечення наступності між дошкільною і початковою освітою на нормативному рівні чітко прослідковується у змістах стандартів. На практичному ж рівні наступність залежить від обізнаності, діяльності та плідної взаємодії педагогів обох освітніх ланок» [4, с. 3]. Дитина у вир шкільного життя повинна занурюватися плавно та поступово, без різких перемін. Переступивши поріг першого класу вона повинна робити те, що вона робила до навчання в школі. Звичайно, у її житті будуть появлятися нові зміни, але ці зміни не мають бути раптовими. Тобто феномен наступності при переході дитини з дошкільного закладу до початкової школи має бути не стрімким, а поступовим, природним процесом.

Дослідниця О. Савченко, вивчаючи дану проблему, фокус уваги перенесла на «методичні і теоретичні засади реалізації наступності у системі освіти в цілому, важливо акцентувати увагу насамперед на тих загальних принципах, що на них вибудовується сучасна освіта і які стосуються дошкільної і початкової школи. Вони зосереджені на проблемах розвитку дитячої особистості, що є кінцевою метою вдосконалення всіх освітніх систем» [8, с. 5]. Наступність між дошкільною та початковою освітою передбачає не лише спільні загальні підходи, принципи, цінності, але і зв'язок у змісті, формах, методах, прийомах. Насамперед це стосується збереження в першому класі ігрової діяльності, дотримання принципу «навчання через гру», рухової, пізнавальної активності, врахування вчителем того рівня розвитку дитини, з яким вона прийшла до першого класу та створення умов для органічного, природного збагачення особистісного розвитку дитини, започаткованого ще в дошкільному періоді життя. «Істотними втратами для розвитку дитини обертається обмеження або реальне скорочення часу, який традиційно належав грі. На жаль, усе частіше професіоналізм вихователів і вчителів початкових шкіл оцінюється не з погляду їхнього вміння грати з дітьми, а за вмінням проводити заняття, наближені до шкільних уроків» [5, с. 24].

І вихователі, і класоводи повинні бути ознайомлені зі змістом, методами, формами, прийомами роботи один одного. І не лише бути ознайомленими, але і використовувати певні елементи роботи один одного в освітньому процесі для забезпечення

змістового, двобічного зв'язку. «Однак, за результатами опитування лише 25,1% педагогів дошкільної освіти використовують технології, форми, методи роботи з дошкільниками, які пропагує НУШ; частково використовує – 59,7%; зовсім не використовують – 15,2% респондентів» [4, с. 4].

На думку дослідниці І. Перережко «проблема наступності в навчанні – це проблема забезпечення комфортних умов для якісно нового етапу розвитку дитини та розкриття її потенціалу» [6]. З цієї метою відбулися зміни в початковій ланці Нової української школи, а саме: «надана першокласникам можливість приносити до школи іграшки, писати олівцем, поділ класу на зони, скасування червоної ручки вчителя, домашніх завдань у 1-му класі, зниження оцінок за виправлення, оцінювання каліграфії, зміна функції оцінки із предмета обговорень і рейтингів на фіксування якості знань учнів» [5, с. 24], перехід до формульованого оцінювання тощо.

До основних проблем переходу між дошкільною та початковою ланками освіти, на наш погляд, можна віднести:

- різні підходи до підготовки вчителів початкової школи і вихователів закладів дошкільної освіти;

- низький рівень знань частини освітян про вікові психологічні та фізіологічні особливості здобувачів освіти;

- відсутність співпраці між вчителями початкових класів і вихователями закладів дошкільної освіти.

Дослідник А. Богуш, розглядаючи причини гальмування наступності, фокусує увагу на:

- «орієнтації на однобічну адаптацію ДНЗ до мети, завдань і вимог початкової школи;

- відсутності диференційованого підходу до різних систем дошкільної і початкової освіти, що в умовах варіативності навчання є не припустимим;

- існуванні й сьогодні в окремих ДНЗ, особливо приватних, підміни загального завдання наступності двох перших ланок освіти більш вузькою програмою підготовки дітей до школи;

- ігноруванні закономірності психічного розвитку дитини, вікової сензитивності становлення різних психічних функцій і якісних новоутворень;

- в дошкільників і молодших школярів відбувається «штучна акселерація», що стимулює недопустиме «дорослішання» дошкільної освіти;

- відсутність наступності і перспективності взаємовідносин у системах «вихователь-дитина», «дитина-вихователь» і «вчитель-учень», «учень-вчитель». Підготовка до школи в практиці дошкільної освіти ще зводиться до формування вузько-предметних знань, умінь та навичок, що призводить до дублювання змісту, форм і методів шкільного навчання, а це не тільки знижує інтерес дітей до навчання, а й шкодить їхньому здоров'ю» [1, с.24].

Згідно з положеннями Державного стандарту початкової освіти вчити читати й писати дитину – це прерогатива початкової школи, а не закладу дошкільної освіти.

Необхідною умовою для успішного проходження адаптаційного періоду при зміні дитиною дошкільної освіти на навчання в першому класі є співпраця між управліннями, педагогами (як вихователями, так і класоводами) та батьками здобувачів освіти, розуміння останніми також вікових особливостей дитини, її можливостей. Важливе значення у вирішенні проблем наступності відіграє налагоджена співпраця між закладами освіти. На думку дослідниці С. Лавренко «Забезпечення наступності в роботі ЗДО та початкової школи є однією з умов усебічного гармонійного розвитку ініціативної, компетентної та самодостатньої особистості на перших суміжних ланках системи безперервної освіти. Наступність доцільно організовувати через інформаційно-просвітницький та практичний напрями. ЗДО і школа мають провадити освітню діяльність спільно і системно – усім педагогічним колективом» [5, с.26]. Часто, на жаль, така співпраця носить формальний характер.

Розглядаючи організаційно-педагогічні умови, їх роль у забезпеченні наступності, дослідниця О. Косенчук звертає увагу на практичну площину даного питання, зокрема:

- «узгодження форм, методів і засобів організації освітньої роботи в закладі дошкільної освіти і початковій школі;

- єдності методичного забезпечення щодо різних видів діяльності дітей старших груп і першого класу школи;

- створення єдиного освітнього розвивального середовища для дітей;

- розроблення єдиної цільової спрямованості співпраці ЗДО, початкової школи, сім'ї і громадськості;

- підвищення рівня професійно-педагогічної компетентності педагогів обох освітніх ланок» [4, с. 5].

На думку дослідниці А. Богуш «розв'язати зазначені суперечності допоможе введення на державному рівні проміжної ланки освіти між дошкільною і початковою – передшкільної освіти, яка вже сьогодні набула популярності в багатьох країнах» [1, с. 25].

Варто звернути увагу на ще один важливий аспект. Сьогодні отримувати дошкільну освіту дитина може не лише в закладі дошкільної освіти, але і в інших установах, наприклад, Центрі розвитку дітей або ж просто в умовах сімейного (домашнього) виховання. Однак важливе значення має дотримання наступності між дошкільною і початковою освітою незалежно від форм її здобуття. В такій ситуації запровадження передшкільної освіти може бути одним

із шляхів розв'язання даної проблеми. «Передшкільна освіта – цілеспрямований, організований процес і результат розвитку, виховання й навчання дітей старшого дошкільного віку в різних соціальних закладах. Її метою є створення умов для вирівнювання стартових можливостей дітей із різних соціальних груп і прошарків населення для їхнього подальшого успішного навчання в школі» [2]. Передшкільна освіта розглядається «як легка адаптація» до шкільного укладу життя і «не може замінити дошкільну освіту, вона є лише її завершальним етапом, що дає змогу реалізувати принципи неперервності й перспективності дошкільної і початкової ланок освіти» [1, с. 26].

Висновки і пропозиції. Таким чином, дослідивши феномен наступності між дошкільною та початковою ланками освіти, проблеми, які сповільнюють процес адаптації дитини в початковій школі та шляхи успішного проходження цього непростою періоду, ми прийшли до певних висновків.

По-перше, проблема наступності між певними рівнями освіти не нова, існує велика кількість наукових досліджень, практичних розробок даного феномену, напрацьовано достатньо документів, які забезпечують на нормативному рівні єдність та наступність у підходах до здобувачів різних рівнів освіти.

По-друге, на організаційно-педагогічному рівні існує ряд проблем у реалізації наступності. Для мінімізації проблемної ситуації в процесі адаптації дитини необхідне усвідомлення цієї проблеми самими освітянами та батьками; розуміння ними вікових особливостей дитини, її потенційних можливостей; варто відійти від формалізму в трикутнику: «вихователь-батьки-вчитель»; узгодити діяльність психологічної служби закладів освіти та створити умови для спільної системної роботи всіх учасників освітнього процесу.

Подальші дослідження будуть у площині вивчення шляхів забезпечення спільних дій управлінців, педагогів, психологічної служби та батьків щодо організації освітнього процесу з метою успішного проходження адаптаційного періоду здобувачами початкової освіти.

Список використаної літератури:

1. Богуш А. М. Дошкільна і початкова ланки освіти – сходинки наступності. *Збірник наукових праць*, 2017. № 28. С. 23-27.
2. Богуш А. Перші кроки грамоти: передшкільний вік. Київ: ВД «Слово», 2013. 424 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. Та CD). Уклад. та голов. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2007. 1736 с.
4. Косенчук О. Г. Формування компетентностей дитини: наступність дошкільної та початкової освіти. *Вісник НАПН України*, 2021, 3(2). С. 1-6.
5. Лавренко С.О. Наступність дошкільної та початкової освіти у вимірах сьогодення: здобутки та перспективи. *Інноваційна педагогіка*. Випуск 16. Т. 2. 2019. С. 23-26.
6. Перережко І. Проблеми наступності в навчанні. *Початкова освіта*. 2006. № 42 (378). С. 7-9.
7. Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017 р. №2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 01.08.2022).
8. Савченко О. Я. Наступність і перспектива в роботі двох перших ланок освіти. *Дошкільне виховання*. 2000. № 11. С. 4–5.
9. Савчин М. В. Вікова психологія: навч. посіб. Київ: Академвидав, 2011. 382 с.
10. Фадеєва Т.О. Наступність між дошкільним та початковим навчанням. Кіровоград: РВЦ КДПУ, 2002. 226 с.

Shakhova K., Pisareva L., Shvydun L. On issues of continuity between preschool and primary education

The article is devoted to the long-known, but difficult issue of continuity between preschool and primary education. It is noted that the phenomenon of continuity between preschool and primary education plays an important role in the processes of modernization of the national education sector, the successful completion of which will depend on the comfort of the child's stay at school during the next four years, the quality of his education, mental and physical health, further socialization, etc.

The article states that attention is paid to a large number of scientific studies and practical developments of this phenomenon. The analysis of the normative-legal framework on this issue showed that in the field of national education, enough documents have been developed, which ensure unity and continuity in approaches to students of different levels of education at the normative-legal level.

A prominent place in matters of continuity, in addition to common general approaches, principles, and values, is occupied by communication in content, forms, methods, techniques. Attention is focused on preserving game activity in the first grade, observing the principle of «learning through play», motor, cognitive activity, etc.

An attempt was made to consider the main problems of the transition between preschool and primary education, to investigate the reasons that inhibit the processes of a child's adaptation to schooling.

It is emphasized that a necessary condition for successfully passing the adaptation period when a child changes preschool education to study in the first grade is cooperation between teachers (both educators and class teachers) and parents of students, their understanding of the age characteristics of the child, its capabilities. According to the authors, such cooperation is often of a formal nature.

On the basis of the analysis of scientific sources, attention is paid to the practical plane of this issue, through consideration of organizational and pedagogical conditions in ensuring continuity, ways of resolving contradictions are proposed, namely: the introduction of preschool education (we are talking about creating conditions for equalizing the starting opportunities of children from different social groups and strata of the population for their further successful schooling, «easy adaptation»), a conscious attitude to this problem by educators and parents themselves; departure from formalism in the triangle: «educator-parent-teacher», joint systemic work of all participants in the educational process.

Key words: *continuity, New Ukrainian school, preschool education, adaptation, preschool education, primary education, learners of different levels.*